

екскурсій з метою пізнання історії і культури, просвіти народу в Україні, організовує ярмарки, виставки, здійснює видавничу діяльність.

Головний відділ товариства "Просвіта" заохочував молодь до навчання у фахових школах стипендіями. Вперше у 1907 р. головним відділом "Просвіта" був оголошений конкурс на шість таких стипендій. Від того часу до 1914 р. "Просвіта" вислала 40 стипендіатів на студії хліборобства, молочарства, жіночого господарства, переважно, в західні краї австрійської монархії та за кордон, до Західної Європи. Всього "Просвіта" станом на 1928 р. мала 62 стипендіальні фонди.

Підшукавши кваліфікованих спеціалістів та підготувавши нових на закордонних студіях, "Просвіта" приступила до заснування своїх власних фахових шкіл, перших українських фахових шкіл взагалі. Серед них:

- господарська школа в Миловані, організована у 1909 р. з терміном навчання шість тижнів;
- жіноча школа домашнього господарства в Угорцях Винявських, організована у 1912 р. з терміном навчання п'ять місяців;
- торговельна школа, організована у 1911 р. зі строком навчання два роки.

У 1907 р. "Просвіта" організувала акцію курсів для неграмотних. Після свого утворення дала початок ремісничому товариству "Побратим" та розпочала серію видань на допомогу господарю.

На нашу думку, дослідження діяльності товариств, які функціонували на зламі ХІХ–ХХ ст. і пов'язані із проблемою збереження мови, традицій, культури, мистецтва та популяризацією їх школою і сім'єю, є актуальним у наш час, оскільки чимало документів і матеріалів з незалежних від дослідників причин були недоступні. В окремих роботах однобічно тлумачились історичні факти, фальсифікувалась історія, роль і діяльність українських товариств, необ'єктивно розкривалась роль церкви, персоналій у відродженні та популяризації народного мистецтва.

ЛІТЕРАТУРА

1. Богачевська–Хом'як М. Білим по білому: Жінки в громадському житті України, 1884–1939. — К.: Либідь, 1995. — 424 с.
2. Дрогобищина — земля Івана Франка: Збірник географічних, історичних та етнографічних побутових і мемуарних матеріалів. — НТШ. Український архів. Т. XXV. — Нью-Йорк–Париж–Сідней–Торонто, 1973. — 856 с.
3. Нарис історії "Просвіти" / Р.Іваничук, Т.Комаринець, І. Мельник, А.Середяк. — Львів–Краків–Париж: Просвіта, 1993. — 232 с.
4. Франко І. Галицьке краєзнавство // Зібрання творів: 50-ти т. — Т. 46. — Кн. 2. — К., 1985. — С.116–447.

Лілія ПРОЦІВ

ПЕРШИЙ УКРАЇНСЬКИЙ ПЕДАГОГІЧНИЙ КОНГРЕС ТА МИСТЕЦЬКЕ ВИХОВАННЯ В ГАЛИЧИНІ

Історія української педагогіки ще містить чимало подій, значення яких для розвитку вітчизняної педагогічної думки та освіти до кінця не з'ясовано. Однією з таких подій був Перший Український Педагогічний Конгрес, який відбувся у Львові в 1935 році.

Конгрес передбачалось провести восени 1914 р., у рік Столітнього ювілею з дня народження Т.Шевченка, щоб вшанувати пам'ять великого поета та прояснити стан українського шкільництва, шлях його подальшого розвитку. Проте світова війна та важкі післявоєнні роки відклали реалізацію цих планів.

У 1931 р. організоване українське учительство. Передова громадськість Галичини вирішили відновити ідею проведення конгресу і його скликанням відзначити 50-літній ювілей товариства "Рідна Школа". Але й цього разу з економічних та політичних причин задуми не були здійснені.

Перший Український Педагогічний Конгрес відбувся лише у листопаді 1935 р. Це було зібрання представників української наукової та мистецької еліти не тільки Галичини, але й усієї

Європи. На адресу учасників надійшли вітання Українського університету у Празі на чолі з ректором О. Колесою, українського педагогічного інституту ім. М. Драгоманова в Празі в особі В. Січинського, від голови Українського педагогічного товариства в Празі С. Сірополка, доктора Зенона Кузеля з Українського наукового інституту в Берліні, голови Жіночої Національної Української Ради в Празі Софії Русової, Наукового Товариства ім. Т. Шевченка у Львові в особах Івана Раковського та Івана Крип'якевича, що засвідчило високий статус форуму [1].

Необхідність проведення педагогічного з'їзду була зумовлена кількома факторами. Найважливіші з них — це тенденції у європейському освітньо-виховному процесі та критичний стан українського шкільництва в Галичині, у першій третині ХХ століття.

Після Першої світової війни та розпаду Австро-Угорської імперії в умовах великих суспільно-політичних змін в країнах Західної Європи почався новий процес державотворення. На порядку денному постала проблема виживання народів, їх самозбереження та самоствердження у світовому просторі. Прийшло усвідомлення того, що майбутнє держав — в руках нового покоління і його необхідно підготувати до цієї місії.

Перші повоєнні десятиліття характеризувались активним розвитком педагогічної думки в цілому світі. З'явилося багато педагогічних течій, нових систем виховання. Гаслом післявоєнної школи стало навчати та виховувати, а її метою, поряд із здобуттям глибоких знань — формування духовної культури особистості. Важливим засобом виховання в руках оновленого учительства виступила культурна спадщина народу і мистецтво, як складова духовної культури в умовах національного відродження, стало важливим чинником всебічного розвитку особистості, формування її світогляду, ціннісних орієнтирів. У зв'язку із цим у 20-ті роки з боку науково-педагогічних кіл помітна особлива увага до мистецтва. В березні 1924 р. в Києві відбулась Конференція з проблем комплексної мистецької освіти, у 1928 р. в Празі відбувся Міжнародний конгрес мистецького виховання і ужиткового мистецтва, в червні 1938 р. в Швейцарії — Друга Міжнародна Конференція Товариств Музичного Виховання та ін.

Не стояло осторонь загального процесу і українське учительство Галичини. В лютому 1929 р. у Львові був скликаний Педагогічний науковий з'їзд учителів середніх шкіл товариства "Рідна Школа", на якому приділена велика увага музичному вихованню дітей. В професійних музичних колах 30-х років гостро постала проблема організації шкільництва, музично-педагогічної періодики, професійної музичної спілки тощо.

Таким чином, закономірно, що на Першому Українському Педагогічному Конгресі проблемі мистецького виховання було приділено значну увагу. На з'їзді працювало чотири секції: українознавства, фізичного виховання, мистецького та фахового виховання. Секцію мистецького виховання очолював проф. Ф. Колеса. У її роботі брали участь професори Г. Терлецький, І. Гриневецький, Б. Кудрик та ін. Виголошено два реферати: В. Січинського "Ужиткове мистецтво в системі мистецького виховання" та С. Людкевича "Організація музичного виховання". У своїй доповіді В. Січинський приділив велику увагу проблемам змісту, форм та методів мистецького виховання, ролі ужиткового мистецтва в системі художнього виховання. Надаючи мистецтву великої соціально-педагогічної значимості вчений писав: "Мистецтво, як вищий щабель кожного майстерства, зручності, міткості, як найвищий вияв творчості, завжди служило не тільки для уприємнювання життя, але було і є організуючим і регулюючим чинником суспільності" [2, 135]. На думку В. Січинського, мистецтво — це найвищий прояв національних особливостей народу, яскравий показник рівня і характеру матеріальної культури кожного суспільства. Отже, із зміною характеру матеріальної культури та соціальних гасел змінюються і мистецькі напрямки, що веде за собою появу нових форм та методів мистецького виховання.

У процесі вивчення еволюції напрямків і форм мистецького виховання В. Січинський прагнув знайти найбільш ефективні педагогічні прийоми. Здійснивши узагальнення науково-історичного та педагогічного досвіду він систематизував результати своїх досліджень і виділив такі методи навчання:

- *копізм* — найдавніший спосіб навчання, який полягав у копіюванні творів великих майстрів, що у певній мірі гальмувало власну творчість учня (чиста репродукція);
- *академізм* — рисунки з гіпсових фігур; метод, який на думку вченого, віддаляв учня від реальної дійсності;

- *натуралізм* як протипага академізму — бездумне копіювання природи, що створювало розрив між мистецтвом та технікою виконання;
- *стилізм* — метод, який полягав у впровадженні в шкільне навчання народного елементу, у пробудженні учнівського інтересу до народного мистецтва, виник як відповідь на метод натуралізму;
- *психологізм* базувався на психологічних особливостях образотворчої уяви дитини, метод в основі якого спонтанність дитячого малюнку;
- *конструктивізм*, або логічний напрямок — найновіший на той час метод навчання, який вимагав від учнів усвідомлення та раціоналізації творчого процесу, конструктивізації їхньої уяви, виключення зайвих прикрас та орнаментики.

Усі згадані методи не всюди набули широкого застосування і не скрізь їх зміна відбувалась еволюційним шляхом. Такі країни, як Англія, Данія та інші віддавали перевагу старим консервативним методам, тоді як Німеччина, Австрія та цілий ряд інших держав запроваджували найновіші методи навчання.

Загалом, усі методи були спрямовані на формування та розвиток естетичних почуттів, розуміння гармонії кольорів та форм тощо, проте автор вбачав у них брак "функціональної спрямованості". Усі напрямки, включаючи конструктивізм, сприяли появі у свідомості дітей ірраціонального світу фантазій та мрій, не даючи їм знань про реальне життя. Наближення процесу художнього навчання до потреб часу В.Січинський вбачав у поєднанні навчання рисунків із виробничими процесами, з прикладним мистецтвом. Творчість дітей повинна носити "ужитковий" характер, розглядатись з боку практичного застосування її результатів.

Проблема "ужитковості" мистецтва була актуальною на той час не лише у Галичині. Відповідність характеру мистецької освіти потребам суспільного життя у 30–ті роки двадцятого століття хвилювала педагогів Англії, Швеції, Швейцарії та інших країн Європи. Поряд з наявністю спеціальної мистецької підготовки від учителів вимагалось володіння ефективними методами навчання, активної участі у навчальному процесі. Учитель повинен бути не стільки художником–творцем, скільки художником–педагогом. Для задоволення потреб художньої освіти при багатьох мистецьких вищих навчальних закладах створювались педагогічні факультети. Наприклад, у Київському Мистецькому Інституті до 1930 р. існував мистецько–педагогічний факультет для навчання митців–педагогів, при Вищому Музичному Інституті ім. М.Лисенка у Львові також працював педагогічний факультет, у 1927 році при Варшавській консерваторії відкрито музично–педагогічний факультет та ін.

Маючи на меті наблизити шкільне навчання до виробничих процесів, до розуміння дітьми сучасного життя, представники оновленої школи запровадили години ручної праці. Проблему "ужитковості" мистецького виховання В.Січинський пропонував вирішити через поєднання навчання рисунків з ручною працею, причому заняття рисунками повинні відігравати при цьому допоміжну роль. Способи, навчання ручної праці, на думку вченого, також пройшли ряд апробацій. Серед методів навчання він виділив такі:

- *декораційний* — метод, який передбачав виготовлення предметів оздоблюючого характеру з найбільш доступних матеріалів (дерево, глина, гіпс);
- як протипага до нього *технічний* метод яскраво ілюстрував сам процес, спосіб виготовлення предмету, звертав увагу на техніку виконання;
- *примітивістичний* метод передбачав відмову від удосконалених технічних засобів, сприяв умінню виготовляти кожен річ якнайпростішими, навіть примітивними засобами, так званою "трудовою метою";
- *репродуктивний* метод базувався на частковій механізації виробництва, передбачав застосування способу формування м'яких матеріалів і був корисний тим, що давав учням знання про найновіші засоби репродукції художніх творів, які почали широко застосовуватись у всіх видах мистецтва — друк, кіно, радіо грамзапис, тощо;
- *конструктивістичний*, або як його ще називали *аналітичний* метод, вимагав розуміння суті майбутнього виробу, здатності виготовляти його різними способами.

Поряд з оволодінням навиками виготовлення художніх робіт, необхідною умовою мистецького виховання В.Січинський вважав ознайомлення учнів з теорією та історією мистецтва. Актуальними на той час були також питання дошкільної та позашкільної мистецької

освіти. На думку вченого, її основою повинно бути українське народне мистецтво. Для підвищення ефективності виховного процесу В.Січинський пропонував розвивати теоретичне та наглядне (наочне) навчання історії мистецтва; здійснювати тісний контакт між навчанням рисунків та ручною працею з наступним злиттям цих двох предметів; з метою наближення мистецького виховання до потреб часу широко запроваджувати у навчальний процес елементи виробництва та заняття ужитковим мистецтвом. Для дошкільних та позашкільних установ необхідно друкувати у дитячих часописах та періодиці для молоді спеціальні статті, огляди з пластичного мистецтва, зразки продукції ручної праці, видавати підручники з історії українського та світового мистецтва, посібники для навчання рисунків та ручних праці налагодити видавництво дитячої енциклопедії із спеціальними розділами.

Основні положення реферату історика українського мистецтва увійшли до резолюцій та постанов Педагогічного Конгресу. Запропоновані В.Січинським шляхи вдосконалення методів художнього навчання мали велике значення для становлення мистецької освіти в Галичині у 30–ті роки ХХ століття. Вони виявили загальні тенденції вітчизняного та європейського процесу мистецького виховання, вказали шляхи його подальшого розвитку.

Продовжив тему реферат С.Людкевича "Організація музичного виховання". Підкреслюючи значення музично-естетичного компонента у процесі духовного розвитку особистості, автор звернувся до психолого-педагогічних аспектів музичного мистецтва, вказав на двояку природу музики. З одного боку, вона належить до тих видів мистецтва, які найбільш безпосередньо впливають на особистість, з іншого боку музика є найбільш абстрактним та конструктивним мистецтвом, тональна і ритмічна система якого будується на співвідношенні чисел. Тому психологічна властивість музики також є двоякого роду: вона виступає як збудник та джерело емоцій людини, поряд з цим, музика є заспокоюючим та нормуючим фактором. Обидві ці властивості музичного мистецтва повинні бути використані у педагогіці.

У доповіді автор піддав гострій критиці існуючу на той час у державі систему музичного виховання, низький професійний рівень викладання музики у загальноосвітніх школах, вказав на відсутність необхідного методичного та дидактичного забезпечення навчального процесу. Вирішення проблеми С.Людкевич вбачав у розробці єдиної програми з музики для загальноосвітніх навчальних закладів усіх рівнів, у забезпеченні необхідними посібниками та підручниками з музики, в організації видання збірників з включенням творів української та світової пісенно-хорової літератури, в оновленні та поглибленні змісту навчання предметів музично-естетичного циклу. Однією з найважливіших умов налагодження процесу музичного виховання С.Людкевич вважав підвищення фахового рівня учителів музики, посилення вимог до кваліфікаційних іспитів з музики в учительських семінаріях, залучення до роботи з дітьми професійних музикантів.

Розв'язання проблем С.Людкевич пов'язував також з культурно-освітніми організаціями, зокрема "Просвітою", а також діяльністю Церкви. Церква, на думку С.Людкевича, — "чи не найважливіша всенароднього значіння установа, яка повинна і покликана у нашій музичній житті відіграти першорядну роль. Це наша церква, якої увесь богослужбний обряд оснований і інтегрально зв'язаний із вокально-музичним мистецтвом, домагається якнайінтенсивнішого його плекання" [4, 148].

Звертаючись до сторінок історії, автор пригадав розквіт вокально-хорового мистецтва на Україні у ХVІІ ст. за участю церковних братських шкіл та Києво-Могилянської Академії, злет церковного хорового мистецтва в Росії за часів М.Березовського та Д.Бортнянського, відродження церковно-хорової музики композиторами Перемишльської школи. Разом з тим, С.Людкевич відзначив спад активності Церкви як просвітителя та "пропатора" хорового мистецтва в Галичині у 70–ті роки ХІХ століття. Розвиток сучасного йому музичного просвітництва С.Людкевич пов'язував з духовними навчальними закладами. В семінаріях, на його думку, поряд із наукою "богослужбних книг", необхідно запровадити вивчення основ теорії музики, здійснювати навчання виключно фаховими силами, створювати високопрофесійні церковні хори. Для вирішення цих завдань потрібні фахівці обізнані у справі вокально-хорового мистецтва.

Проте церковно-хоровий спів — це не тільки засіб поширення та популяризації музичного мистецтва, це ще й важливий засіб релігійного виховання. "Церковне богослужіння,

писав С.Людкевич, — це ніщо інше, як релігійно-драматична містерія", яка покликана пробуджувати релігійні почуття, сприяти зміцненню віри. Майстерний хоровий спів повинен стати важливим чинником цих процесів. Усунення з церков професійного мистецького співу могло зашкодити не лише мистецтву, а що важливіше, — шлях до "зубожіння і обезцінення церковного богослужіння, явне ділання на шкоду церкви" [4, 150].

Вважаючи надбання духовної музичної спадщини складовою музичної культури, важливим засобом музично-естетичного та релігійного виховання, С.Людкевич активно виступав за професійність церковно-хорового співу, залучення релігійних закладів до процесу музичного виховання, тим самим підкреслюючи необхідність об'єднання зусиль усіх соціальних інституцій для досягнення поставленої мети — виховати майбутнє покоління освіченими, духовно збагаченими національно свідомими членами суспільства. Доповідь С.Людкевича на Першому Педагогічному Конгресі мала велике значення для теорії і практики музичного виховання в Галичині:

- вона засвідчила наявність в середині 30-х років ХХ ст. активних національних мистецько-педагогічних сил, які здатні організувати шкільництво у справі духовного відродження;

- вказуючи на недоліки існуючої системи музичного виховання та шляхи їх подолання, С.Людкевич фактично накреслив альтернативну програму музичного виховання, визначив мету та завдання соціальних інституцій (шкільних закладів, культурно-освітніх товариств, релігійних установ) у розвитку музичного виховання в Галичині, звернув увагу на необхідність об'єднання їх зусиль.

Доповідь С.Людкевича послужила основою для визначення стратегічної лінії українського шкільництва в галузі музично-естетичного виховання. Основні положення доповідей відомих діячів української культури та освіти В.Січинського та С.Людкевича на Першому Українському Педагогічному Конгресі стали програмною основою розвитку мистецької освіти в Галичині, вагомим чинником розвитку теорії і практики мистецького виховання, визначили на його зміст, форми та методи, подальші шляхи розвитку.

Загалом, конгрес постановив, що "визнає мистецтво, а зокрема українське національне мистецтво: спів, музику і пластику, одним із основних програмових елементів повного національного виховання й доручає всім школам і виховним установам із українською мовою навчання в плани виховні усіх щаблів шкільних і виховних установ увести науку співу, музики й народної пластики. Тим чином підносить Педагогічний Конгрес національне мистецтво до значіння суспільно-культурного постулату" [1, 241].

Таким чином, можемо стверджувати, що Перший Український Педагогічний Конгрес (Львів, 1935) відіграв важливу роль у розвитку українського шкільництва, вітчизняної педагогічної думки, становленні мистецького виховання та освіти в Галичині у першій половині ХХ ст.:

- 1) організація Конгресу була рішучим кроком до самоусвідомлення та самоствердження української нації у світовому соціокультурному просторі;

- 2) матеріали Конгресу стали ідейною та програмною основою розвитку української школи в Галичині у 30-ті роки ХХ століття;

- 3) Конгрес визнав вітчизняне мистецтво засобом національного, музично-естетичного, морально-релігійного виховання, базовим компонентом національної освіти, пріоритетною умовою духовного розвитку суспільства;

- 4) Конгрес накреслив альтернативну програму мистецького виховання в Галичині на найближчі десятиліття.

Як єдиний незалежний орган українського шкільництва Конгрес став найвищою інституцією, яка взяла на себе відповідальність за виховання підрастаючого покоління, "дороговказом" національного виховання, "Євангелієм нашої теоретичної і практичної виховної праці" [5, 170]. Матеріали Першого Українського Педагогічного Конгресу мають велике значення і для сучасного розвитку мистецької освіти та виховання. Нині, в умовах відродження національної культури, реформування системи освіти, вітчизняний педагогічний досвід є цінним джерелом перспективних теоретичних та практичних ідей, які необхідно вивчати, переосмислювати та екстраполювати в сучасну освітню практику в Україні.

ЛІТЕРАТУРА

1. Перший Український Педагогічний Конгрес. 1935. — Львів, 1938. — 252 с.
2. Біланюк П. Не лишень навчаємо, але й виховуємо // Рідна Школа. — Львів, 1936. — ч.20.
3. Січинський В. Ужиткове мистецтво в системі мистецького виховання / Перший Український Педагогічний Конгрес. 1935. — Львів, 1938. — С.134–142.
4. Люджевич С. Організація музичного виховання / Перший Український Педагогічний Конгрес. 1935. — Львів, 1938. — С.143–152.
5. Ющичин І. Дороговкази нашого виховання // Шлях виховання і навчання. — Львів, 1938. — кн. III, IV.

Леонід ВАХОВСЬКИЙ

ПРОБЛЕМИ ВИХОВАННЯ
В ТРАНСЦЕНДЕНТАЛЬНІЙ ФІЛОСОФІЇ І.КАНТА

"Дві речі наповнюють душу завжди новим і все більш сильним подивом й благоговінням..., — це зоряне небо наді мною і моральний закон у мені". До такого висновку прийшов видатний німецький філософ Іммануїл Кант (1724–1804) у своїй відомій "Критиці практичного розуму". "Кеннігсбергський самітник" підкреслював, що людина — істота, з одного боку, кінцева й "зоряне небо" над нею показує місце, яке вона займає у світі, що чуттєво сприймається. З другого боку, людина наділена розумом, отже, структурно відкрита нескінченному і "моральний закон" у ній являє його у світі, який насправді нескінчений. Це звеличує людину як розумну істоту через її особистість, у якій моральний закон відкриває життя, "незалежне від тваринної природи, і навіть від усього світу, що чуттєвого сприймається" [16, 501]. Інакше кажучи, людина, за Кантом, не просто розвивається природовідповідно, вона здатна наслідувати ідеал, який є поняттям про досконалість, ще не здійснену на досвіді.

Роздуми Канта про вдосконалення людини були, безумовно, навіяні філософією виховання західноєвропейського Просвітництва, але одночасно були вихідною позицією нового напрямку в європейській культурі кінця XVIII – початку XIX століття — романтизму, спрямованого до безмежного, який розчарувався в ідеології Просвітництва. У зв'язку з цим дуже важливо простежити, як трансформувалися філософсько-педагогічні ідеї просвітників у трансцендентальній філософії Канта і в чому принципова різниця кантівських уявлень про виховання від поглядів західноєвропейських філософів-просвітників.

Філософсько-педагогічні ідеї І. Канта вивчалися достатньо активно. Вже на початку XX ст. з'являються роботи К.Воблого і М.Вайсфельда, присвячені аналізу педагогічних поглядів видатного філософа [6, 5]. Фахівцям відома стаття А.Карімського (1972), в якій характеризуються антропологічні аспекти філософської й педагогічної концепції І.Канта [20]. До 200-річчя виходу в світ кантівської "Критики практичного розуму" з'явилася публікація С.Корнілова (1989), в якій вперше здійснювалася спроба розглянути уявлення німецького філософа про виховання в контексті вирішення ним фундаментальних світоглядних і методологічних проблем [21]. Докладний аналіз трактату І.Канта "Про педагогіку" був поданий Н.Нічкало (1993) [22], особливості його теорії виховання виявляються у статті С.Бендасюка (1997) [2].

Відзначимо, що у перерахованих роботах педагогічні погляди Канта представлені переважно як перелік думок філософа з приводу проблем виховання. Проте необхідно пояснити, чому він так говорив, вказати ефекти, які були спровоковані його філософсько-педагогічними ідеями. Для цього педагогіка Канта, по-перше, повинна бути розглянута як складова частина філософської експозиції, тобто у контексті його трансцендентальної філософії; по-друге, необхідно простежити зв'язок філософсько-педагогічної концепції Канта з філософією виховання західноєвропейського Просвітництва.

У найновіших історико-педагогічних виданнях превалює поверховий аналіз педагогічного спадку основоположника німецької класичної філософії. У них містяться загалом правильні твердження про те, що головне завдання виховання Кант бачив "в розвитку моральної свідомості, яка зможе зробити досконалим життя самої людини" [1, 37], що керівним